

Вања Глишин*

Институт за политичке студије, Београд

БУЈАНОВАЧКО-ПРЕШЕВСКА ОБЛАСТ КАО ПОТЕНЦИЈАЛНО ГЕОПОЛИТИЧКО ЖАРИШТЕ У СРБИЈИ**

Између националне безбедности и пројекта „Природна Албанија“

Сажетак

Историјски процеси и геополитички положај Републике Србије условили су постојање геополитичких жаришта на територији државе, што се одражава на националну безбедност. Територијалне јединице на којима учавамо различите облике трајних или периодичних нестабилности и сукоба одређујемо као геополитичко жариште и у даљим корацима истраживања анализирамо конфликтне потенцијале на локалном и регионалном нивоу. На територији Републике Србије Бујановачко-прешевска област представља потенцијално геополитичко жариште, где већински албански представници политичких власти у својим политичким циљевима истичу идеју о издвајању општина Бујановац и Прешево и њиховом припајању тзв. Косову. Због сложене геополитичке ситуације на југу Србије, у првом делу рада биће одређене географске и демографске карактеристике општина. Други део рада посвећен је геополитичкој и безбедносној анализи Бујановачко-прешевске области. Циљ је да се изврши аналитичан преглед важних догађаја од ескалације сукоба деведесетих година до данас, како би се на основу тога указало на потенцијалне претње и ризике и на крају пружиле одређене геополитичке и безбедносне препоруке ради очувања националне безбедности и територијалног интегритета Републике Србије.

* Контакт: vanja.glisin@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Кључне речи: Бујановац, Прешево, Република Србија, геополитика, безбедност, национална безбедност

УВОД

Геополитичка анализа положаја једне земље и догађаја који се одражавају на процесе и стање на терену у тој земљи, али и у региону, изискује познавање неколико фактора неопходних за одређење геополитичког положаја. У књизи „Савремени међународни односи и геополитика“ износимо следеће факторе (Деспотовић, Глишин 2021, 184):

- 1) географски положај земље у односу на рељеф, климу, воде, минерална и природна богатства;
- 2) географске карактеристике регионалног окружења;
- 3) мрежу важних саобраћајних коридора (друмски, железнички, ваздушни и водени);
- 4) унутрашње-политичко устројство државе: облик државног уређења, тип политичког система, степен демократског и друштвено-економског развоја;
- 5) спољно-политичко наступање и однос према суседним земљама, великим силама и савезима, сарадња са економски снажним државама и унијама, међународно уважен суверенитет и територијални интегритет државе;
- 6) војностратегијски положај: величина територије, економска, демографска и војна моћ земље, сарадња са војним савезима, војна неутралност, стратегијски погодан териториј, акваториј и ваздушни простор и војна доктрина.

Побројани фактори представљају смернице за јасну и методолошки прецизну анализу посматраног предмета и проблема истраживања. У нашем раду, полазећи од општег ка посебном, најпре треба да лоцирамо географски положај и физичко-географске карактеристике Републике Србије, дефинишемо регионални контекст, препознамо спољнополитичке чиниоце, анализирамо унутрашње политичка дешавања и представимо геостратешки положај земље, с посебним освртом на општине Бујановац и Прешево, односно Бујановачко-прешевску област. Наведену област посматрамо као потенцијално геополитичко жариште, те ћемо стога посебну пажњу посветити геополитичкој анализи у контексту националне безбедности Републике Србије. Појмом „геополитичко жариште“ означавамо оне територијалне јединице, односно просторе, које се услед различитих политичких, верско-конфесионалних,

националних, економских, привредних, територијалних, али и геополитичких разлога, суочавају са различитим облицима трајних или периодичних нестабилности и/или директних или индиректних сукоба. Геополитичко жариште на малом простору има потенцијал да дестабилизује ширу територију попут државе у оквиру чијих граница се налази, као и друге државе у суседству или ти цео регион. Као изазов националној безбедности, свако потенцијално геополитичко жариште на територији једне државе требало би да се посматра као могући безбедносни и геополитички проблем и да се на основу изведених анализа припреми унутрашња стратегија за превенирање или пак решавање потенцијалних претњи и ризика по националну безбедност.

На територији Републике Србије, која обухвата 88.361 км² и броји око 8.737.000¹ становника, налазе се две аутономне територијалне заједнице, 29 управних округа и град Београд (Perić, Svetković 2019). Од укупне територије, централни део Србије заузима 63,4% територије, док аутономне територијалне заједнице Косово и Метохија и Војводина заузимају 36,6% територије. Као континентална земља, Србија се граничи са осам држава дуж границе од 2.397 километара. Србија се са проблемом граница суочава деценијама. Од 2006. године, издвајањем Црне Горе из државне заједнице Србије и Црне Горе, Србија остаје без маритимне партиципације, због чега се сврстава у територијално закључане земље (*landlocked country*). Осим тога, Србија има острвски положај који се „тиче оних земаља које су потпуно окружене државама чланицама једног савеза и тиме изоловане унутар свог територијалног простора“ (Деспотовић, Глишин 2021, 185). Земље чланице НАТО савеза окружују Србију на балканској шаховској табли, што се директно или индиректно одражава на државну власт, геополитички положај земље и геостратешки маневарски простор.² Унутрашња транзиција се наставља 2008. године једностраним проглашењем тзв. Републике Косово и дефинисањем покрајинске границе као међународне, што је отворило низ политичких, геополитичких и безбедносних проблема, поготову у Бујановачко-прешевској области као зони потенцијалног

1 Број становника Републике Србије изведен је према процени Уједињених нација за 2019. годину. United Nations. 2019. *World Population Prospects 2019*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. New York: United Nations.

2 „Земље са острвским положајем суочавају се са притисцима и уценама савеза који је окружује, отежано комуницира са потенцијалним партнерима, нема излаз на море, док услед погоршања односа таква земља може бити изолована војно, економски, привредно, енергетски, саобраћајно и слично, суочена са војним и економским санкцијама.“ Деспотовић, Љубиша, Вања, Глишин. 2021. *Савремени међународни односи и геополитика*. Сремски Карловци: Каирос, стр. 185.

геополитичког жаришта. Процеси фрагментације и уситњавања српских земаља праћени су демографским, идентитетским, језичким и културним сакаћењем српског народа и трају и данас, несмањеном жестином.

Иако према величини територије Србија припада групи мањих држава, сложени геополитички процеси унутар државе и заинтересованост регионалних и глобалних сила за простор Балкана говоре о геополитичком значају њеног положаја. Када је реч о унутрашњим сложеним процесима, указали бисмо на потенцијална геополитичка жаришта попут Косова и Метохије, Рашке области, Бујановачко-прешевске области, Тимочке крајине, Топличког краја и Војводине. Други, спољнополитички аспект указује да су за овај простор заинтересована најмање четири геополитичка играча чији се интереси укрштају и чине својеврсни геополитички чвор.³ Реч је о Сједињеним Државама (атлантизам), Русији (неоевроазијство), Немачкој (средњоевропски континентализам) и Турској (неоосманизам) (Глишин 2019, 2020). Сједињене Државе су након завршетка хладног рата и успостављања униполарног међународног поретка искористиле настали геополитички вакуум у осетљивим контактним зонама попут Балкана, како би прошириле сферу контроле. Наведено је праћено политичким и војним променама, етничким сукобима и територијалним прекрајањима, што се одразило на српски етнос у целини.

ГЕОГРАФСKE И ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТИНА БУЈАНОВАЦ И ПРЕШЕВО

Општине Бујановац и Прешево припадају Пчињском управном округу, који се налази у јужном делу Републике Србије. Град Врање представља политички, економски и административни центар Пчињског округа и својим значајем доминира овим делом Србије. Неретко се општине Бујановац и Прешево посматрају заједно са општином Врање, будући да оне припадају Врањској котлини и чине њен јужни део, али ћемо их посматрати одвојено, указујући на изазове и проблеме са којима се суочавају.

Као што можемо видети на приказаној карти [1] Бујановачко-прешевска област се простире у југозападном делу Пчињског округа,

3 О геополитичким обележјима положаја Србије погледати у: Деспотовић, Љубиша, Вања Глишин. 2021а. „Геополитички идентитет Републике Србије и Стратегија националне безбедности.“ *Политика националне безбедности* 20 (1): 21-35. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.2012021.2>.

уз државну границу са Северном Македонијом и административну линију према АП Косову и Метохији. На северу, општина Бујановац се пружа до Орлове чуке, што је уједно и најсевернији део Бујановачко-прешевске области. Источна граница наведене области пружа се планинским венцима до кањона реке Пчиње и наставља се ка македонској граници и планини Козјак. Јужна граница пружа се уз државну границу према Северној Македонији, док се западни део Бујановачко-прешевске области пружа уз административну линију према АП Косову и Метохији. Административна линија се пружа „од планинског масива Скопске Црне горе, чије се брдско-планинско било пружа до Кончуљске клисуре којом протиче Биначка Морава пробијајући се из Гњиланског басена у Моравску долину“, те се наставља „правцем југ-север дуж брдско-планинских предела западно од града Врања све до Пољанице“ (Секуловић 2006, 76).

Карта 1. Пчињски округ и издвојене општине Бујановац и Прешево

Извор: обрада аутора

Подручје Бујановачко-прешевске области налази се на граници Родопске масе и Вардарске зоне, рељеф је претежно брдско-планински са богатом геолошком структуром. На југу се налази Прешевска повија као природна граница између Скопско-кумановске и Врањско-бујановачке котлине, док се на северу налази Грделичка клисура, као природна граница између Врањско-бујановачке и Моравске котлине. Главни водоток чини Јужна Морава, која настаје

спајањем Биначке Мораве и Прешевске Моравице код Бујановца. Такође, треба поменути и реку Пчињу, Трновачку и Кршевичку реку које заједно чине хидрографску мрежу Бујановачко-прешевске области. Подручје посматране области испресецано је котлинама, повијама и клисурама, што усмерава и у одређеној мери ограничава проходност (Секуловић 2006; Јовановић и др. 1969; Вучићевић и др. 2011).

Територије општина Бујановац и Прешево простиру се на 725км² и на њиховој територији живи око 67.787 становника. Према „DevInfo“ бази података Републичког завода за статистику и процени средином 2020. године, на територији општине Бујановац (461км²) живи 37.615 становника, док на територији општине Прешево (264км²) живи 30.172 становника.⁴ Етничку структуру становништва у наведеним општинама тешко је одредити, будући да су Албанци бојкотовали попис становништва 2011. године. Према попису становништва из 2002. године, у Бујановцу је живело 55% Албанаца и 34% Срба, док је у Прешеву живело 89% Албанаца и 8,5% Срба.⁵ Председник Одбора за људска права из Бујановца Светислав Величковић истиче да су Албанци бојкотовали попис 2011. године како би прикрили колико их тачно живи у том делу Србије. Величковић наводи да у Бујановцу „живи мање од 12.000 Албанаца, што је двоструко мање него што је утврђено на попису 2002. године“ (Политика 2017). Уколико пратимо демографски тренд на Косову и Метохији и чињеницу да је у последњих четири месеца око 200.000 Албанаца предало захтев за визу Немачкој амбасади и да тај број расте (РТС 2022), можемо закључити да је прича о смањењу броја Албанаца основана. Дакле, о етничкој структури није могуће прецизно писати, али се може закључити да је албанско становништво већинско и да је у највећој мери оријентисано ка Косову и Метохији, односно Гњилану и Приштини (Пророковић 2018, 885).

Посматране општине, иако према величини територије припадају мањим општинама у Републици Србији, њихов геополитички и геостратешки положај је значајан, посебно уколико

4 База података „DevInfo“ видети детаљније у: Републички завод за статистику [РЗС]. 2022. *Профил Бујановац*. Београд: Републички завод за статистику. http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Bujanovac_EURSRB002002008005.pdf. Републички завод за статистику [РЗС]. 2022. *Профил Прешево*. Београд: Републички завод за статистику. http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Presevo_EURSRB002002008007.pdf. (Пристапљено: 20.02.2022.).

5 Републички завод за статистику [РЗС]. 2003. Попис становништва у 2002. години: Национална или етничка припадност. Књига 1. Београд: Републички завод за статистику. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2002/Pdf/G20024001.pdf>. (Пристапљено: 20.02.2022.).

обратимо пажњу на географске „особине спајања и прожимања“ и пружање моравско-вардарске удолине.

Према географу Јовану Цвијићу, дугачке удолине које се пружају дуж полуострва смером север-југ и исток-запад олакшавају везу обале са континенталним делом, као и ширење, односно кретање различитих појава (Цвијић, 1922). Према томе, за Србију је важна моравско-вардарска удолина, као кичма Балкана, која се пружа од Београда до Солуна - најважније луке на обали Егејског мора. Значај моравско-вардарске удолине препознат је током XX века када је предложен пројекат изградње канала Дунав-Морава-Вардар-Егејско море (Дробњак 2018), који би представљао економски, привредни, саобраћајни и геостратешки коридор за балканске државе. У једном ширем контексту, поменути канал био би наставак канала Рајна-Мајна-Дунав, чиме би се повезала централна и западна Европа са Средоземљем. О значају моравско-вардарске удолине сведочи и заинтересованост Европске уније за изградњу железничке пруге која би повезала Средњу Европу са лукама Солун и Пиреј. С друге стране, луку Пиреј купила је кинеска компанија, те је моравско-вардарска удолина важна и за Кину која је пројектовала смер кретања од луке ка северу и северозападу Европе.⁶ Дакле, реч је о геостратешки веома значајној удолини, што се свакако одражава и на значај Бујановачко-прешевске области кроз коју удолина пролази [Карта 2]. У саобраћајно-географском погледу, Бујановачко-прешевска област је од изузетног значаја, будући да се налази на паневропском Коридору 10, који се пружа од Аустрије до Грчке, пролазећи кроз Србију. Дакле, општине Бујановац и Прешево представљају значајну везу моравског и вардарског дела и паневропског саобраћајног коридора.

6 О кинеској геополитичкој трансгресији ка Балкану видети више у: Деспотовић, Љубиша. 2018. „Кинеска дискретна геополитичка трансгресија ка Балкану и безбедносни идентитет Србије“, у: *Политика националне безбедности* 2/2018. Институт за политичке студије, Београд, стр. 31-40.

Карта 2. Коридор „Дунав-Морава-Вардар-Солун“

Извор: <https://www.koreni.rs/spas-od-poplava-i-susa-plovni-kanal-morava-vardar/> (18.02.2022.)

Са војностратегијског аспекта, Србију тангира неколико важних праваца: ломбардијско-панонски, јадранско-панонски и албанско-бугарски, што указује на неоспоран војностратегијски значај територије Србије и српских земаља (Шушић 2004, 36, 56). За наш рад посебно је значајан албанско-бугарски правац и база „Бондстил“, будући да Сједињене Државе инсталирањем војних база и полигона у кључним геостратешким тачкама настоје да створе интегрални геополитички и геостратегијски лук на Балкану (Степић 2012, 105). Центар тог лука је Косово и Метохија. Преузимањем контроле над Косовом и Метохијом, а потом, посредством Арбанаса и над Бујановачко-прешевском облашћу, САД би обезбедиле контролу над неколико полуострвских проходница, попут: 1)

Ибарско-лепеничког коридора као дела Ибарске магистрале и континенталног наставка Јадранске магистрале; 2) Моравско-вардарске удолине, која тангира Косово и Метохију и представља главни саобраћајни коридор и вишеструко важан стратегијски правац Балкана; 3) трансверзале запад-исток (Драч-Скопље-Софија-Бургас, са рачвањем према Цариграду) која би се у Скопљу укрштала са моравско-вардарским коридором, такође тангира Косово и Метохију; и 4) трансбалканске везе, правцем североисток-југозапад, између Влашког и Јадранског басена, која је актуелизована у измењеном облику као планирани ауто-пут Ниш-Приштина-Пећ-Подгорица-Црногорско приморје (Степић 2012, 44).

ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ БУЈАНОВАЧКО-ПРЕШЕВСКЕ ОБЛАСТИ

Почевши од принципа *Nomen est omen* у значењу „име је знак“, морамо да укажемо на моћ именовања и манипулације које се континуирано спроводе у вези са бујановачко-прешевском облашћу. Наиме, све чешће се суочавамо са називима „Прешевска долина“ и „источно Косово“, који потичу из редова арбанашких политичара. Као искључиво политички називи, без историјско-географског утемељења, користе се како би истакли део са већинским арбанашким становништвом (Прешевска долина) и како би изразили територијалне претензије ка наведеним општинама припајајући их „источном Косову“, што је део ширег плана стварања „Природне Албаније“. Арбанашки политичари са југа Србије више пута су захтевали да се Пчињски округ преименује у назив „Прешевска долина“, те да се формира посебан истоимени регион. Несумњиво, иза стварања нових географских појмова крију се геополитички циљеви који подразумевају, најпре семантичко, а потом и политичко-територијално удаљавање Бујановачко-прешевске области од Републике Србије.

Сепаратистичке тежње, безбедносни изазови, геополитичка превирања и „политичко насиље“ (Ђорић 2014) посебно долазе до изражаја деведесетих година, када се са променом међународног поретка мењају процеси у контактним зонама, попут Балкана. На међународном плану Сједињене Државе преузеле су примат и започеле еру униполарног светског поретка, одређујући пивот државе у кључним регионима света посредством којих ће остваривати зацртане геополитичке циљеве. Наведен процес промене међународног поретка пратила је дисолуција СФР

Југославије (Деспотовић, Глишин 2021б, 2021в) и ескалација сукоба на балканском простору. С тим у вези примећујемо да „геополитичке претензије и територијалне аспирације глобалних, регионалних и локалних актера српском геополитичком положају предодређују фрагментираност као обележје које ће бити коришћено као 'фактор нове дестабилизације'“ (Деспотовић 2019). Ради се о могућем активирању геополитичких жаришта у Србији и српским земљама чиме би се наставио процес потискивања и сузбијања српског фактора.

Страховити сукоби који су трајали готово десет година завршени су агресијом НАТО пакта на СР Југославију 1999. године, без мандата Савета безбедности УН, кршећи Повељу УН чл. 53, Бечку конвенцију и Финални акт из Хелсинкија (Бјелајац 2019). Политичка, економска, привредна, еколошка, инфраструктурна, геостратешка и геополитичка деструкција СР Југославије, виђена је као шанса од стране Арбанаса⁷ да се реши питање Косова и Метохије (Гаћиновић 2017), те да се настави територијално уситњавање Србије, особито издвајањем општина у којима живи већинско албанско становништво Прешево, Бујановац и Медвеђа. У наведеним општинама Арбанаси су у марту 1992. године организовали незванични референдум о политичкој и територијалној аутономији и праву да се уједине са Косовом и Метохијом, што несумњиво говори о смеру њихове политике, како деведесетих година, тако и данас. Арбанашке политичке партије на Косову и Метохији почетком деведесетих година јасно су истицале свој политички циљ успостављања „Републике Косово“, што је и прихваћено у Тирани 1998. године у оквиру једног ширег арбанашког плана стварања великоалбанске државе. Током деведесетих година на Косову и Метохији су деловале терористичка организација Ослободилачка војска Косова (ОВК) и Оружане формације Републике Косово (ФАРК), поготову у периоду од 1998. до 2000. године. Циљ је био ослобађање Косова и Метохије од свега што је српско у чему су и успели, без обзира на присуство снага НАТО-а и Уједињених нација (Хофбауер 2009). Ситуација се није смирила ни након потписивања Војно-техничког споразума (Кумановског споразума) 9. јуна 1999. године. Кумановски споразум је подразумевао успостављање Копнене зоне безбедности у ширини од пет километара дуж административне линије, с циљем демилитаризације те зоне и раздвајања Војске Југославије и КФОР-а. Копнена зона безбедности протеже се у дужини од 472 км, од чега

7 Реч је о традиционалном и историјски прецизном појму за „Албанце“ – Арбанаси или Арнаути. (Батаковић 2007, Степић 2012, Деспотовић 2019).

141 км према општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа (Стевановић и др. 2012, 1706). О разорности арбанашких сепаратистичких и терористичких група сведочи и број од 12,964 терористичких аката у периоду од 1991. до 2013. године (Шуваковић 2015, 277).

Као што смо приказали у претходном делу рада, западна граница наведених општина пружа се уз административну линију према Косову и Метохији, што је у новонасталом вакууму у ширини од пет километара и дужини од 141 километар омогућило неконтролисано кретање наоружаних арбанашких формација и вршење терористичких напада на територији наведених општина. Осим преливања тероризма са територије Косова и Метохије, на подручју Прешева, Бујановца и Медвеђе формирана је Ослободилачка војска Прешева, Бујановца и Медвеђе (ОВПБМ). Реч је о терористичкој организацији која је припремала и изводила терористичке нападе уз запоседање дела Копнене зоне безбедности у општинама Бујановац и Прешево. У периоду од 21. јуна 1999. до 21. новембра 2000. године та терористичка организација извршила је 296 терористичких напада на територији три општине (Стевановић и др. 2012, 1707). Важно је напоменути да је Копнена зона безбедности била под контролом КФОР-а, како је предвиђено Кумановским споразумом, те да је управо у зони њихове контроле долазило до преливања терористичких активности.

Ескалација тероризма у јесен 2000. године навела је Србију да предузме неопходне мере ради смиривања тензија и заустављања сукоба. Политички план подразумевао је расформирање и разоружавање ОВПБМ и формирање Кординационог тела за општине Прешево, Бујановац и Медвеђу. „Декларација о демилитаризацији ОВПБМ“ (тзв. Кончуљски споразум) потписана је 21. маја 2001. године. Ипак, треба имати у виду извештај Министарства унутрашњих послова Републике Србије у ком се наводи да су „припадници званично расформирани албанске терористичке групације ОВПБМ спона сарадње екстремистичких и исламистичких терористичких организација на Косову и Метохији и у окружењу“ (Стефановић 2019). То значи да потенцијал за организовање терористичких организација постоји, без обзира на чињеницу да ОВПБМ формално не постоји.

Исте године када је ОВПБМ расформирана, власти СР Југославије и Републике Србије предузеле су мере превенције тероризма. Краткорочне мере подразумевале су консолидацију безбедносних снага и формирање Кординационог тела с циљем усклађивања активности Војске, полиције и других државних

органа. Дугорочне мере обухватале су шири оквир политичких, дипломатских, економских, социјалних, безбедносних, организационих и информативних мера, које су предвиђене у документу „Програм и план решавања кризе настале деловањем албанских екстремистичких група у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа“ из 2001. године (Стевановић и др. 2012, 1708-1712). Ипак, без обзира на све предузете мере, чињеница је да су међуетничке напетости присутне у Бујановачко-прешевској области и да политички захтеви тамошњих арбанашких политичких партија иду у смеру територијалне аутономије, интеграције са тзв. Косовом и у последњем кораку учешћа у формирању „Велике Албаније“. Подсетимо се, концепт стварања Велике Албаније заснивао се на присилној албанизацији и етничком чишћењу, што је недвосмислен безбедносни изазов. Уколико томе додамо да је тај концепт изразито религијски са јако наглашеним исламским фактором хомогенизације (Деспотовић 2019, 105-112), онда треба да имамо на уму потенцијалну опасност од повезивања албанске терористичке организације „Ослободилачке војске Косова“ са исламским екстремистима, муџахединима и терористима, као што је то био случај деведесетих година. Албанци су тада послали неколико јасних порука, које су и данас веома реалне: 1) да се наставља процес територијалног заокруживања тзв. Велике Албаније; 2) да се он одвија у форми испољавања нових просторних аспирација према Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој; 3) да се цео процес одвија под прећутном подршком САД и Турске и 4) да је основни концепт националног уједињења Албанаца увијен у обланду исламског радикализма (Деспотовић 2015, 94).

Нема дилеме да су Сједињене Државе одредиле Арбанасе као трабанте на Балкану, подржавајући њихове територијалне аспирације, али у знатно већој мери користећи их као средство за реализацију геополитичких циљева у региону, на првом месту обуздавање српског чиниоца. Вашингтон вешто користи арбанашки фактор како би дестабилизовао политичке прилике у региону, контролисао и кажњавао локалне политичке елите (нпр. Никола Груевски) и у даљим корацима потпомогао Арбанасима да остваре великоалбанску идеју. Дестабилизација прилика на Косову и Метохији од стране арбанашких политичара, а уз свесрдну подршку Вашингтона, јесте средство контроле српске политичке елите. Стога „албанизацију Балкана“ морамо да посматрамо као изразит безбедносни и геополитички изазов, поготову што стварање „Природне Албаније“ отвара питање статуса Бујановачко-прешевске

области. Ана Игоровна Филимонова (*Филимонова Анна Игоревна*) упозорава да ће „албанизација Балкана омогућити НАТО пакту да без препрека и даље појачава своје војно присуство, да контролише транзит енергената и да даље дроби словенски простор на Балкану“ (Игоровна Филимонова 2011, 39). Сједињене Државе би на тај начин обезбедиле стратегијску дубину, преузимајући контролу над јадранском обалом, јужним делом Србије и над значајним коридорима и трансверзалама, на првом месту над Моравско-вардарском удолином. Дакле, пратећи историјски ток идеја о стварању Велике Албаније, примећујемо да је тај пројекат од почетка геополитички конструкт великих сила, које су се смењивале у историјским етапама његове реализације, свака вођена својим геополитичким интересима, али увек и искључиво на штету српског народа, српске државе и националних права. У тим процесима вршено је насиље над српским становништвом, девастирана је српска духовна и културна баштина и отимана је територија, део по део. Стога указујемо на опасност агресивних и офанзивних изјава арбанашких политичара, будући да иза њих стоје велике силе, особито Сједињене Државе.

Да постоји реална опасност по националну безбедност Србије од арбанашких територијалних аспирација, сведоче бројни догађаји од 2001. године. Од 2001. године до данас, ситуација у Бујановачко-прешевској области праћена је спорадичним оружаним инцидентима и сталним политичким тензијама. Напетост се повећава након хапшења припадника ОВК, односно „Гњиланске групе“ у децембру 2008. године, када долази до протеста арбанашког становништва на југу Србије. На протестима су учествовали и истакнути арбанашки политичари из Бујановца и Прешева, попут лидера Демократске партије Албанаца Рагми Мустафе, који и данас учествује у политичком животу, делујући несмањеном жестином у циљу припајања Бујановачко-прешевске области тзв. Косову. Мустафа је још 2011. године говорио да је подела Косова и Метохије једино решење и у том случају „Прешевска долина била би припојена Косову“, што је понављао више пута (РТС 2011, Бујановачке 2019, Блиц 2021). Бивши председник општине Прешево Шћиприм Арифи такође је говорио о уједињењу „Прешевске долине са Косовом“. Арифи је истакао три услова под којим жели уједињење. Прво, да све три општине (Бујановац, Прешево и Медвеђа) уђу у састав Косова, без дељења. Друго, разграничење не сме да буде у близини градова. И треће, Арифи сматра да је важна координација Брисела и Вашингтона (Данас 2020). У августу 2015. године председник Националног савета Албанаца Јонуз Муслију покренуо је иницијативу за стварање

Заједнице општина у којима живе Албанци, рекавши да „уколико Срби са севера прогласе Заједницу српских општина или аутономију, онда ћемо и ми из Прешевске долине прогласити аутономију са правом припајања нашој матичној земљи Косову“ (Костић 2016, 92). Следеће, 2016. године, Тирана, Приштина, Тетово, Улцињ и Прешево формирали су Унију албанских општина у региону, с циљем све тешње сарадње и повезивања општина са већинским албанским становништвом. Повезивање општина само по себи није опасност, већ је реторика која прати све њихове акције реална слика политике арбанашких представника. У децембру 2021. године политички представници Арбанаса из Бујановца и Прешева затражили су од потпредседнице „тзв. Владе Косова“ Донице Гервале уједињење општина са „Косовом“. Том приликом се и председник општине Бујановац Нагип Арифи zaloжио се за политику уједињења (ЈугПрес 2021).

Власти тзв. Косова у континуитету подржавају и помажу арбанашке политичаре у Бујановачко-прешевској области. Бивши председник Скупштине тзв. Косова Кадри Весели одржавао је чврсте везе са њима и тежио је уједињењу. Његово деловање кретало се у смеру припрема за евентуалну акцију преузимања контроле у наведеним општинама, што би у наредним корацима водило ка уједињењу са тзв. Косовом. Весели је био на челу обавештајне службе ШИК у оквиру ОВК и претпоставља се да је заједно са другим члановима настојао да формира организацију која ће наставити да делује попут службе ШИК и то на ширем простору који би укључивао општине Бујановац, Медвеђу и Прешево. То би највероватније подразумевало организовање политичких побуна и диверзантско-терористичких акција (Стефановић 2019). Бивши председник тзв. Косова Хашим Тачи више пута је истицао потребу да се Бујановац, Прешево и Медвеђа припоје Косову (РТС 2019). Тачи је обављао дужност председника до 5. новембра 2020. године, када је заједно са Веселијем и Реџепом Сељимијем ухапшен по налогу суда за злочине ОВК у Хагу. С тим у вези, треба узети у обзир оптужбе немачке опозиционе левице на рачун немачке Владе. Наиме, посланица немачке левице Севим Дагделен (*Sevim Dagdelen*) наводи да Влада Немачке сноси део одговорности за тешка кривична дела и корупцију на Косову. Дагделен такође наводи да су команданти УЧК посматрани као „савезници у противправном рату НАТО 1999. и подржавани на путу ка највишим функцијама у политици и тајним службама“ и додаје „није чудо да немачка Влада своје мрачне косовске везе држи под ознаком тајности“ (Deutsche Welle 2021).

Осим тога, реторика арбанашких политичара са Косова и Метохије у значајној мери доприноси радикализацији локалног становништва и погоршавању међуетничких односа, како у покрајини, тако и у Бујановачко-прешевској области. У мају 2020. године Вјоса Османи (*Vjosa Osmani Sadriu*) оптужила је Србију да спроводи систематско етничко чишћење у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа („*Spastrimi i heshtur etnik organizuar nga shteti serb në Medvegjë, Preshevë e Bujanoc*“) (Епока е ре 2020), да би у октобру 2021. године оптужила Србију да води „агресивну кампању против Косова“ (Политика 2021). Наглашавамо да је Вјоса Османи завршила магистарске и докторске студије у Сједињеним Државама и да тренутно обавља функцију председнице тзв. Косова. Подсетимо се шта се дешавало крајем 2021. године на Косову и Метохији, када су специјалне јединице РОСУ са дугим цевима спроводиле одлуку приштинске власти да уведе реципрочне мере према Србији и када је тзв. косовска полиција упала у Северну Митровицу и терорисала српски народ, користећи сузавце, шок-бомбе и ватрено оружје (Нови стандард 2021). У том контексту, занимљиве су две чињенице: 1) Велика Британија је подржала акцију косовске полиције (Политика 2021а), чиме потврђују своју јасну и недвосмислену политику према Србији и 2) у покрајину је стигао Први краљевски батаљон Гурки (Галовић 2021), елитна јединица Војске Велике Британије, а уколико се бар мало упознамо са улогом те јединице, с правом бисмо се запитали која ће бити њихова улога на југу Србије.

Према подацима Канцеларија за Косово и Метохију Владе Србије за 2021. годину на територији КиМ извршено је 50 одсто етнички мотивисаних инцидената више у односу на 2020. годину, од чега је забележено 20 напада на објекте Српске православне цркве (Политика 2021б). Тај тренд напада на Србе и српску имовину наставља се и у 2022. годину, неретко праћен обележјима терористичке ОВК. Такође, 26. фебруара 2022. године припадници Косовске полиције прекршили су Кумановски споразум, након што су распоредили своје снаге на 80м од административног прелаза Брњак. Два дана раније, 24. фебруара, Косовска полиција блокирала је алтернативне путеве према централној Србији на територији Подујева, Лепосавића и Зубиног Потока и према Северној Македонији на територији Гњилана и Витине (Канцеларија за КиМ 2022; Политика 2022). Последње у низу одлука које нарушавају права Срба на Косову и Метохији је забрана да се спроведу избори на територији Косова и Метохије 3. априла. Изјаве и догађаји које смо навели говоре у прилог тези да арбанашки политички представници

континуирано раде на радикализацији локалног арбанашког становништва и одржавању сепаратистичких идеја, како на Косову и Метохији, тако и у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа, што у перспективи представља потенцијалне геополитичке и безбедносне изазове за Републику Србију.

ЗАКЉУЧАК

Положај Републике Србије укључује два важна геополитичка обележја – положај у геополитичком чвору и фрагментираност – која би требало да посматрамо као повезана. Наиме, српске земље налазе се у зони испреплетених и паралелних интереса регионалних и глобалних сила, што се одражава на геополитички положај и безбедносно стање у Србији и региону. С тим у вези, фактор нове дестабилизације Србије може бити процес фрагментације, односно активирање геополитичких жаришта у Србији или у региону, особито на оним местима где живе Срби. Стога, говорећи о дешавањима у Бујановачко-прешевској области, можемо говорити о најмање три нивоа: међународном, регионалном и локалном.

Реална безбедносна и геополитичка опасност постоји, поготову у контексту актуелних међународних догађаја и сучељавања два супротстављена геополитичка концепта: атлантизма и неоевроазијства. Србија се по ко зна који пут нашла између Запада и Истока, трпећи притиске да уведе санкције Русији због дешавања у Украјини и покушавајући да у тој реалполитичкој позицији очува своје националне интересе и традиционално добре односе са Русијом. Сматрам да је међународни контексту и те како важан за позицију Републике Србије, посебно због могућих импликација на потенцијална геополитичка жаришта у држави и у региону. Евидентно је да се у Украјини води рат између САД и Русије. Уколико дође до краха америчке геополитике у Украјини, постоји реална могућност да САД изазову нестабилност на Балкану, на првом месту у подручју Косова и Метохије, где би се отворило и питање Бујановачко-прешевске области, али и на простору Рашке области и Републике Српске, где би се активирало тзв. бошњачко питање. Постоји више разлога за такву сумњу. Прво, САД би на тај начин покушале да обуздају српски фактор у целини, једини фактор посредством ког Русија може да приступи овом региону. Самим тим би баражирале руски вектор ка Средоземљу. Друго, на тај начин САД би се на симболичан начин обрачунале са Русијом, будући да се Срби у западним стереотипима перципирају као мали Руси

на Балкану. Треће, на тај начин би владајућа елита у Вашингтону тражила оправдање за потенцијалне неуспехе на истоку Европе и настојала би да очува свој легитимитет. Четврто, преузимањем контроле над важним балканским коридорима и трансверзалама САД би контролисале и кинески утицај који долази из правца Средоземља. Пето, САД би учврстиле геостратегијски лук на Балкану и обезбедиле би геостратешку позицију за наступања према североистоку, истоку и југоистоку, ка кључним геополитичким тачкама на евроазијском континенту.

На међународни контекст, наставља се регионални, који се у првом реду тиче стварања геополитичког пројекта „Природна Албанија“. Наведени пројекат користан је за Вашингтон, а самим тим и реалан за Арбанасе. Намеће се више разлога. Прво, Арбанаси су се показали као поуздан савезник и фактор посредством ког САД могу да контролишу и дестабилизују политичка дешавања у региону. Друго, стварањем Велике Албаније створила би се балканска хоризонтала која би била препрека руском продору ка југозападу. Треће, на тај начин Србија би била потиснута у само Срце (копна) Балкана. Четврто, Бујановачко-прешевска област припала би Арбанасима, што би отворило низ других геополитичких питања на Балкану. Пето, важан моравско-вардарски коридор био би стављен под контролу, чиме би Србија изгубила важан вектор ка Северној Македонији и Грчкој. Шесто, САД би контролисале јадранску обалу и Отранска врата. Седмо, наставило би се потискивање српског народа и у другим деловима Балкана.

На локалном нивоу, безбедносни изазови у Бујановачко-прешевској области са јасним геополитичким импликацијама су следећи. Прво, кретање терористичких група са простора Косова и Метохије на простор Бујановачко-прешевске области и обрнуто, услед географских, али и политичких разлога, може тећи неометано. Друго, бивши припадници терористичких организација сада делују као легитимно изабрани политички представници, што им омогућава коришћење ресурса, информација, политичке ситуације и контаката за, најпре реторичко, а у наредним корацима могуће практично деловање у циљу остваривања сепаратистичких идеја. Треће, неконтролисани преласци административне линије омогућавају шверц наркотика и друге нелегалне активности, најпре у смеру ка Северној Македонији и централној Србији. Четврто, повезивање екстремистичких идеја пружа се осовином Тирана-Приштина-Прешево-Бујановац, што представља балканску вертикалу и основу стварања „Велике Албаније“. Пето, арбанашки политичари

у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа, као и на Косову и Метохији несмањеном жестином заговарају идеју уједињења и радикализују локално становништво. Према томе, иако су арбанашке терористичке организације расформиране, то не значи да су идеје око којих су се формирале нестале.

Како би Република Србија одговорила на наведене изазове, треба да настави са јачањем безбедносних структура, са посебним освртом на персоналне, војно-техничке и тактичко-обавештајне капацитете. Војна база „Југ“ на Цепотини је од стратешког значаја и неопходно је да држава настави са опремањем и модернизацијом. Јачање војних капацитета треба да следи политичка и дипломатска доследност националним интересима наглашеним у Уставу Републике Србије и Стратегији националне безбедности из 2019. године. С тим у вези, државни врх мора да инсистира на Резолуцији 1244 СБ УН и да настави да развија односе са међународним чиниоцима који Србији гарантују национални суверенитет и територијални интегритет. У тренутној констелацији снага на мађународној политичкој сцени сви покушаји да се реши тзв. косовско питање ишли би искључиво на штету Србије и српског народа, стога је неопходно да сачекамо повољне међународне околности за покретање озбиљнијих политичких поступака у смеру очувања јужне српске покрајине. Подела територије и ново исцртавање граница покренуло би домино ефекат и активирање других геополитичких жаришта у Србији, на првом месту Бујановачко-прешевску област.

ЛИТЕРАТУРА

- Батаковић, Душан. 2007. *Косово и Метохија: историја и идеологија*. Београд: Чигоја штампа.
- Бјелајац, Миле. 2019. „Прикривање и разоткривање правих разлога за рат 1999. на Косову и Метохији.“ *Политика националне безбедности* 16 (1): 13-36. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.1612019.1>.
- Ничић, Будимир. 2021. „Весли Кларк: Желим да видим како се Косово развија.“ *Глас Америке*, 7. јул 2021.
- Бујановачке. 2019. „Занима нас само припајање Косову.“ *Бујановачке*, 25. новембар 2019.
- Блиц. 2021. „Мустафа: Верујемо да ће се Прешевска долина припојити Косову.“ *Блиц*, 5. јун 2021.

- Вучићевић, Александар и др. 2011. *Просторни план општине Бујановац*. Београд: Југословенски институт за урбанизам и становање.
- Гаћиновић, Радослав. 2017. „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије.“ *Политика националне безбедности* 13 (2): 69-86. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.22017.4>.
- Глишин, Вања. 2019. *Балканска геополитичка парадигма*. Сремски Карловци: Каирос.
- Глишин, Вања. 2020. „Српски народ под империјалном пресом – положај у геополитичком чвору.“ *Напредак* 1 (2): 47-64. doi: [10.5937/Napredak2002047G](https://doi.org/10.5937/Napredak2002047G).
- Деспотовић, Љубиша, Вања Глишин. 2021а. „Геополитички идентитет Републике Србије и Стратегија националне безбедности.“ *Политика националне безбедности* 20 (1): 21-35. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.2012021.2>.
- Деспотовић, Љубиша, Вања Глишин. 2021б. „Геополитички интереси и политички концепти формирања двеју Југославија и разлози њиховог државног разбијања.“ *Лесковачки зборник LXI*: 439-453.
- Деспотовић, Љубиша, Вања Глишин. 2021в. „Геополитички разлози разбијања Титове Југославије у контексту међународне хегемоније САД.“ *Напредак* 2 (3): 63-74. doi: [10.5937/napredak2-34618](https://doi.org/10.5937/napredak2-34618).
- Деспотовић, Љубиша, Вања, Глишин. 2021. *Савремени међународни односи и геополитика*. Сремски Карловци: Каирос.
- Деспотовић, Љубиша. 2015. *Геополитика деструкције*. Сремски Карловци: Каирос.
- Деспотовић, Љубиша. 2018. „Кинеска дискретна геополитичка трансгресија ка Балкану и безбедносни идентитет Србије.“ *Политика националне безбедности* 15 (2): 31-40. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.1522018.2>
- Деспотовић, Љубиша. 2019. *Геополитика Светосавља*. Сремски Карловци: Каирос.
- Дробњак, Јово. 2018. „Српски пловни пут до мора: Дунав-Морава-Вардар-Егејско море.“ *Политичка ревија* 55 (1): 171-181. doi: <https://doi.org/10.22182/pr.5512018.8>.
- Данас. 2020. „Ариффи: Желимо припајање уз три услова.“ *Данас*, 25. фебруар 2020.

- Ђорић, Марија. 2014. Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма. Београд: Удружење Наука и друштво Србије.
- ЈугПрес. 2021. „Албански политичари са југа Србије тражили уједињење са Косовом.“ *ЈугПрес*, 17. децембар 2021.
- Јовановић, Бранислав, Чедомир Милић, Милош Зеремски, Михајло Костић, Радован Ршумовић. 1969. „Удолина Велике и Јужне Мораве.“ Зборник радова географског института Јован Цвијић, књ. 22: 1-93. Доступно: http://www.gi.sanu.ac.rs/media/gi/pdf/en/journal/022/gijc_zr_22_002_jovanovic_i_drugi.pdf (Приступљено: 20.02.2022.).
- Костић, Марина. 2016. „Прешево, Бујановац и Медвеђа: статус/мањине, паралеле и ставови ЕУ и САД.“ *Национални интерес* 26 (2): 85-107. doi: <https://doi.org/10.22182/ni.2622016.4>.
- Канцеларија за Косово и Метохију. 2022. „Једнострана и противправна акција Косовске полиције на Брњаку с циљем дестабилизације на терену.“ *Канцеларија за Косово и Метохију*, 26. фебруар 2022.
- Галовић, Галовић. 2021. „Гурке поново на Космету.“ *Политика*, 9. октобар 2021.
- Нешић, Милан. 2021. „Весли Кларк: Милошевић сукоб на Косову учинио неизбежним.“ *Глас Америке*, 9. јун 2021.
- Нови стандард. 2021. „Хаос на КиМ: РОСУ на северу, почело одузимање таблица, бачен сузавац на Србе.“ *Нови стандард*, 20. септембар 2021.
- Политика. 2021. „Османи оптужила Србију да води агресивну кампању против Косова.“ *Политика*, 30. октобар 2021.
- Политика. 2021а. „Британска амбасада подржала полицијску акцију Приштине.“ *Политика*, 14. октобар 2021а.
- Политика. 2021б. „Стални напади на цркве и гробља на КиМ.“ *Политика*, 26. децембар 2021б.
- Политика. 2022. „Косовска полиција блокирала алтернативне путеве.“ *Политика*, 24. фебруар 2022.
- Пророковић, Душан. 2018. *Геополитика Србије*. Београд: Службени гласник.
- Републички завод за статистику [РЗС]. 2003. *Попис становништва у 2002. години: Национална или етничка припадност*. Књига 1. Београд: Републички завод за статистику. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2002/Pdf/G20024001.pdf>. (Приступљено: 20.02.2022.).
- Републички завод за статистику [РЗС]. 2022. *Профил Бујановац*. Београд: Републички завод за статистику. <http://devinfo.stat.gov>.

- rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Bujanovac_EURSRB002002008005.pdf.
- Републички завод за статистику [РЗС]. 2022. *Профил Прешево*. Београд: Републички завод за статистику. http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Presevo_EURSRB002002008007.pdf. (Пристапљено: 20.02.2022.).
- РТС. 2011. „И југ Србије тема дијалога?“. *РТС*, 3. мај 2011.
- РТС. 2019. „Тачи најавио да ће тражити припајање ‘прешевске долине’“. *РТС*, 28. април 2019.
- РТС. 2022. „Скоро 200.000 Албанаца за четири месеца пријавило се за одлазак са КиМ.“ *РТС*, 29. март 2022.
- Секуловић, Драгољуб. 2006. „Геостратешки положај и значај геопростора Врањско-бујановачка котлина.“ *Глобус 31*, Српско географско друштво, стр. 75-88.
- Серж Алими, Доминик Видал, Анри Малер, Матјас Рејмон. 2020. *Како се фабрикује јавно мњење: медији и „праведни ратови“*. Београд: Факултет за медије и комуникацију.
- Стевановић, Обрад, Саша Мијалковић, Дане Субошић, Драган Млађан. 2012. „Превенција етнички мотивисаног тероризма у Републици Србији – студија случаја ‘Бујановац, Прешево и Медвеђа’“. *Теме* 36 (4): 1701-1717.
- Стефановић, Владислав. 2019. „Утицај тероризма на безбедност у региону Западног Балкана.“ Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.
- Степић, Миломир. 2012. *Косово и Метохија постмодерни геополитички експеримент*. Београд: Институт за политичке студије.
- Филимонова Игорвна, Ана. 2011. „Албанизација Балкана.“ У: *Геополитика постмодерног света*. Београд: Геополитика.
- Хофбауер, Ханес. 2009. *Експеримент Косово: повратак колонијализма*. Београд: Албатрос плус.
- Цвијић, Јован. 1922. *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд: Државна штампарија Краљевине СХС.
- Шуваковић, Урош. 2015. *Транзиција*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Шушић, Славољуб. 2004. *Геополитички кошмар Балкана*. Београд: Војноиздавачки завод.
- Deutsche Welle. 2021. „Levica kritikuje odnos Berlina prema zločinima UČK.“ *Deutsche Welle*, 24. januar 2021.

- United Nations. 2019. World Population Prospects 2019. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. New York: United Nations.
- Perić, Jovana & Cvetković, Vladimir. (2019). Demographic, socio-economic and phycological perspective of risk perception from disasters caused by floods: case study Belgrade. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(2), 31-43.
- Epoka e re. 2020. „Spastrimi i heshtur etnik organizuar nga shteti serb në Medvegjë, Preshevë e Bujanoc.“ *Epoka e re*, 11. maj 2020.

Vanja Glišin

Institute for Political Studies, Belgrade

BUJANOVACKO-PRESEVSKA AREA AS A POTENTIAL GEOPOLITICAL HOT SPOT IN SERBIA

Between national security and the „Natural Albania“ project

Resume

Historical processes and the geopolitical position of the Republic of Serbia have conditioned the existence of geopolitical hotspots on the territory of the state, which is reflected in national security. Territorial units in which we observe various forms of permanent or periodic instabilities and conflicts are determined as a geopolitical focus and in further research steps we analyze conflict potentials at the local and regional level. In the territory of the Republic of Serbia, the Bujanovac-Presevo area represents a potential geopolitical hotspot, where the majority Albanian representatives of the political authorities in their political goals emphasize the idea of separating the municipalities of Bujanovac and Presevo and their annexation. Kosovo. Due to the complex geopolitical situation in the south of Serbia, the first part of the paper will determine the geographical and demographic characteristics of municipalities. The second part of the paper is dedicated to the geopolitical and security analysis of the Bujanovac-Presevo area. The goal is to perform an analytical review of important events from the escalation of the conflict in the 1990s until today, in order to point out potential threats and risks and finally provide certain geopolitical and security recommendations to preserve national security and territorial integrity of Serbia.

Keywords: Bujanovac, Presevo, Republic of Serbia, geopolitics, security, national security